

Lasten filosofian kannanotto: tiivistelmä

Tuntijakoesityksen loppurutistuksen ollessa käynnissä tahdomme vielä lähestyä työryhmän jäseniä henkilökohtaisesti. Useiden alan asiantuntijoiden yhteistyönä Opetushallituksen tuntijakotyöryhmälle on muotoiltu ehdotus lasten ja nuorten filosofian sisällyttämisestä peruskouluun sekä esitetty sille kattavat perustelut. Ehdotuksen allekirjoittajiksi on ryhtynyt peräti 200 eri alojen merkittävää yliopistoasiantuntijaa.

(Ks. <http://filoaloite.wordpress.com/>)

Koemme aloitteen koordinaattoreina painetta kannanoton allekirjoittajien esittämistä useista toistuvista toivomuksista viedä asiaa eteenpäin. Olemme toki muistuttaneet, että kuka tahansa professoreista ja muista allekirjoittajista voi lähestyä Opetushallitusta myös itsenäisesti, mutta tunnetusti Suomessa yliopistoasiantuntijat ovat tässä suhteessa hyvin pidättyväisiä. Niinpä odotukset kohdistuvat meihin ja kykyymme varmistaa, että aloite saa ansaitsemansa käsittelyn. Tästä syystä halusimme vielä lähettää tiivistelmän ehdotuksen luonteesta, kannattajista ja mahdollisista konkreettisista toteutusmuodoista. Sama sisältö on oheisessa liitetiedostossa.

On vaarana, että aloite jää vähäiselle huomiolle tai se käsitetään väärin vain siksi, että Suomessa vierastetaan sanaa ”filosofia” eikä toisaalta tiedosteta nykyisen lasten filosofoinnin pedagogista laatua. Lasten ja nuorten pedagogisesta filosofiasta on kehittynyt maailmassa laajimmalle levinnyt ja johtava kriittisen ajattelun opetuksen muoto. Samalla se tarjoaa merkittävän vahvistuksen koulun eettiselle ja demokraattiselle kansalaiskasvatukselle. Jo nyt on nähtävissä, että oppilaille yhteisen etiikan opetuksen toteutusmuodoista herää kysymyksiä ja debattia. Etiikka onkin oppisisältö ja aihealue eikä niinkään oppiaine. Etiikkaa kuuluu kaikkiin oppiaineisiin, mutta aivan erityisesti uskonnon opetuksen (ja elämäntutkimustiedon) edustajat katsovat sen olevan keskeinen osa oppiaineidensa substanssia ja identiteettiä. Niinpä vastustus sitä kohtaan voi olla voimakasta. Samoin on tapahtunut jo useissa aiemmissa koulunuudistuksissa, joissa kaikille yhteistä etiikkaa on ehdotettu kouluun.

Filosofia sen sijaan on ilmeisellä tavalla oma vakiintunut oppiaineensa, jolla on pitkälle kehittyneitä didaktisia ja pedagogisia perinteitä. Filosofia ei ole päällekkäinen tai vaihtoehtoinen nykyisille katsomusaineille, vaan selvästi niistä identiteetiltään erillinen. Näin on myös käytännössä jo lukion tuntijaossa. Filosofiaa on myös voinut opiskella aiemminkin yläluokilla koulukohtaisena valinnaisena aineena. Filosofia ei tuota samanlaista kiistaa uskonnon ja elämäntutkimustiedon opetuksen kanssa kuin etiikka. Lisäksi juuri filosofinen etiikka (eli moraalifilosofia) on eettisen keskustelun yleisesti hyväksytty julkinen lähtökohta kaikissa yhteiskunnan muissakin instituutioissa, joten olisi omituista pitää se koulun ulkopuolella kun etiikan opetusta kehitetään.

Mitä on kysymys lasten filosofiassa?

Lasten ja nuorten filosofiaa määrittää kaksitahoisuus. Yhtäältä se on pedagoginen ajattelu- ja toimintatapa. Toisaalta se kohtaa vakavasti elämän, kasvun ja aktiivisen kansalaisuuden kannalta ratkaisevat aiheet.

Menetelmällisesti ja toimintatapana filosofointi on lapsilähtöistä. Se viriää lasten ja nuorten kysymyksistä ja jatkuu yhteisenä tutkivana keskusteluna opettajan ohjauksessa. Kasvattajalle filosofointi avaa yhteyden lasten kokemukseen ja ajatteluun. Toisin kuin useissa muissa oppiaineissa, siinä ei painotu opinala, tiede tai instituutio, vaan lasten pyrkimys ymmärtää ja pohtia ympäristöään.

Arvokkainta on, että lapset saavat kokemuksia ryhmässä käytävästä dialogista, jossa seulotaan tiedon, maailmankuvien, pätevän päättelyn, hyvän elämän ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan perusteita. Se ei tuo kouluun lisää tieto- tai teoria-ainesta, vaan tähtää oppilaiden kognitiivisten, sosiaalisten ja eettisten taitojen kehittämiseen. Filosofointi osallistaa ja tarjoaa oppilaille kokemuksen heidän ajattelunsa arvostamisesta. Lapset ja nuoret tarvitsevat vertaistukea ja -kriittikkiä. Heillä on oltava oikeus keskustella yhdessä elämän tärkeimmistä kysymyksistä myös oppitunneilla.

Lasten filosofia vahvistaa kriittistä ja luovaa ajattelua, argumentaatio-, kuuntelu- ja keskustelutaitoja, eettis-demokraattisia kansalaisvalmiuksia sekä kykyä hahmottaa kokonaisuuksia ja tajuta yhteyksiä eri oppiaineiden välillä. Käsittelyyn voidaan ottaa minkä tahansa oppiaineen piirissä nousevia kysymyksiä. Filosofointi on jo perustaltaan koulun sirpaleisuutta vastustavaa sekä tiedon- ja taidonaloja integroivaa.

Vakuuttavan kansainvälisen tutkimusnäytön perusteella tiedetään, että lasten filosofia todella saavuttaa mainittuja tavoitteita. Sen eri suuntaukset ovat levinneet yli 60 maahan ja yli 40 kielialueelle, monin paikoin huomattavaan asemaan. Eri maissa siitä käytetään esimerkiksi nimityksiä ”lasten ja nuorten kanssa filosofointi”, ”lasten filosofia”, ”pedagoginen filosofia”, ”filosofiaa lapsille”, ”lasten ja nuorten filosofointi”. Kaikkia muotoja yhdistää mainittu kaksitahoisuus lapsilähtöistä pedagogiikkaa ja inhimillisesti perustavia kysymyksiä. Puhe on yhdestä 2000-luvulla vahvimmin kehittyneistä ja nopeimmin levinneistä koulupedagogiikan suunnista ja oppiaineista.

Kasvatuksella on välitön yhteys filosofiaan. Kasvatusta ei voida oikeuttaa vastaamatta kysymyksiin etiikasta, tiedosta, kokemuksista, yhteiskunnasta, kulttuurista ja ihmisyydestä. Lasten filosofian pedagogiikassa tätä ei pelkästään tiedosteta, vaan kysymykset nostetaan yhteisten keskustelujen kohteeksi.

Lapset kyselevät luonnostaan asioiden merkitystä. Lasten spontaanisti pohtimat aiheet ovat ikuisia filosofisia teemoja. Heille luontainen uteliaisuus ja ihmettely tekevät filosofoinnista otollisen kontekstin älyllisille ja elämyksellisille pyrkimyksille. On kasvatusettinen välttämättömyys, että opettajat osaavat kohdata koulussa lasten ja nuorten ajattelun, elämämaailman sekä heidän kyselevän asenteensa.

Ehdotus filosofian tuomisesta peruskouluun ei suuntaudu ensisijaisesti yläkouluun ja aineenopetukseen vaan etenkin alakoulun luokanopetukseen. Pedagoginen filosofia on kasvatuksellista perustyötä, lasten kuuntelemista, rauhallista ja perustelevaa keskustelua, kokemusten, käytäntöjen ja käsitysten pohtimista sekä ajatustyön heijastumista toimintaan. Opettajien koulutukseen on tärkeää saada lisää tukea näissä perusasioissa. Ehdotuksessa ei ole piiloista aikomusta luoda lisää töitä filosofian aineenopettajille.

Nykyisessä peruskoulussa opiskellaan mm. vähintään 59 vuosiviikkotuntia taito- ja taideaineita, 42 äidinkieltä ja kirjallisuutta, 32 matematiikkaa, 31 luonnontieteellisiä aineita, 11 uskontoa sekä 8 historiaa ja 2 yhteiskuntaoppia. Muutama vuosiviikkotunti filosofiaa ei mullista koulua mutta voimistaa merkittävästi koulun kykyä vastata aikamme haasteisiin. Tuntijako kaipaa päivitystä 2000-luvulle.

Ajan kasvatushaasteet ovat vaikeampia kuin koskaan ennen. Koulun on kyettävä paljon aiempaa vahvemmin tukemaan median, kulttuurivaikutteiden ja tiedon arviointi- ja koostamiskykyä, kriittistä ajattelua ja itsereflektiivistä asennetta. Opetuksessa on johdatettava monikulttuurisuuteen, erilaisuuden kohtaamiseen ja erimielisyyksien käsittelemiseen argumentatiivisella, rauhallisella ja omiakin näkemyksiä kyseenalaistavalla tavalla. Lasten filosofoinnin opetusta on 1970-luvulta saakka kehitetty juuri näiden haasteiden kohtaamiseen.

Filosofia ei ole mikä tahansa uusi oppiaine. Se on länsimaisen kasvatuksen vanhinta juurta yhdessä kielten ja matematiikan kanssa. Se on vaikuttanut eurooppalaisen sivistyshistorian ytimessä antiikista nykyaikaan. Se on myös yhteiskunnassa, oikeusjärjestelmässä ja tieteessä käytävän eettisen keskustelun yleinen puite. Ei ole sattumaa, että varhainen demokratia, perusteleva oikeuskäytäntö ja filosofia syntyivät samassa paikassa ja ajassa, toisiaan rakentaen.

Pedagogisesti nykyopetusta varten innovatiivisesti kehitetty lasten ja nuorten filosofointi tarjoaa ainutlaatuisen kasvatuksellisen ympäristön, jonka tulisi olla kasvatuksen keskiössä myös nykyajassa ja suomalaisessa peruskoulussa.

Aloitteen allekirjoittajat

Käsittääksemme tuntijakotyöryhmälle tekemämme kannanotto (filoaloite.wordpress.com) on niin painavasti perusteltu, että siinä esitettyihin näkökulmiin ja ehdotuksiin olisi tärkeää paneutua perusteellisesti. Tätä kohteliasta vaatimusta puoltaa se tosiasia, että aloite on saanut ainutlaatuisen arvovaltaisen ja laajan kannatuksen yliopistomaailman terävimmistä kärjestä.

Ehdotuksen allekirjoittajiksi ovat asettuneet paitsi eturivin filosofit (lähtien Helsingin yliopiston kanslerista Ilkka Niiniluodosta ja mukaanlukien maamme johtavan argumentaatiotaitojen ja retoriikan tuntijan prof. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilan), myös ja ennen kaikkea merkittäviä kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen professoreita (mm. Tapio Aittola, Ari Antikainen, Tero Autio, Anja Heikkinen, Gunilla Holm, Jukka Husu, Arto Jauhiainen, Joel Kivirauma, Leena Koski, Elina Lahelma, Pirjo Nuutinen, Risto Rinne, Hannu Simola, Simo Skinnari, Eija Syrjäläinen) sekä maamme tunnetuimmat lapsi- ja nuorisotutkimuksen edustajat (mm. Leena Alanen, Anu Gretschel, Pentti Hakkarainen, Helena Helve, Tommi Hoikkala, Kirsi Pauliina Kallio, Liisa Karlsson, Tomi Kiilakoski, Helena Saarikoski, Mikko Salasuo, Leena Suurpää, Veli-Matti Värri jne.).

Samoin allekirjoittajina on joukko keskeisiä monikulttuurisuuden asiantuntijoita (Sylvia Akar, Pirkko Pitkänen, Anna Rastas, Rauni Räsänen, M'hammed Sabour jne.) ja taidekasvatuksen, estetiikan sekä visuaalisen ja mediakulttuurin professoreita eri aloilta (Annette Arlander, Henry Bacon, Pauline von Bonsdorff, Arto Haapala, Mika Hannula, Esa Kirkkopelto, Reijo Kupiainen, Pirkko Pohjakallio, Anita Seppä, Janne Seppänen, Yrjö Sepänmaa, Juha Suoranta, Juha Varto jne.).

Lisäksi aloitteen takana on keskeisiä politiikan ja yhteiskuntatutkimuksen professoreita ja tutkimusjohtajia (Aulis Aarnio, Risto Heiskala, Mikko Lahtinen, Turo-Kimmo Lehtonen, Mika Luoma-Aho, Heikki Patomäki, Kyösti Pekonen, Juha Sihvola, Raimo Väyrynen jne.) sekä humanististen tieteiden, kielten ja historian professoreita (Kaisa Häkkinen, Mika Kajava, Jorma Kalela, Majja Kallinen, Matti Klinge, Simo Knuutila, Taneli Kukkonen, Anto Leikola, Juha Manninen, H. K. Riikonen, Juha Sihvola jne.).

Kannatus ei myöskään rajaudu yliopistoihin, vaan opetuksen kentältä opettajien ja rehtoreiden piiristä olemme saaneet kautta kuluneen kevään laajaa ja mieleenpainuvaa kannustusta aloitteen edistämiseen. Emme ole koonneet aloitteen allekirjoittajiin yleistä ”kansalaislistaa”, koska se ei yksinkertaisesti ollut ajankäytöllisesti mahdollista. (Allekirjoittajissa on kuitenkin useita normaalikoulujen rehtoreita, sillä olemme lukeneet heidät yliopistoasiantuntijoiden joukkoon.)

Rohkenemme sanoa, ettemme suomalaisen koulunuudistuksen lähihistoriasta tiedä toista aloitetta, jolla olisi ollut yhtä mittava ja painava allekirjoittajalista. Tämä todistaa aloitteen tärkeydestä ja ajankohtaisuudesta. Emme ole varmoja siitä, onko tuntijakotyöryhmässä huomattu allekirjoittajajoukon laajuus ja merkittävyys. Toivomme, että ryhmällä on mahdollisuus paneutua aloitteen perusteluihin ja havaita kannanoton merkitys – syyt sen saamaan näin voimakkaaseen kannatukseen asiantuntijoiden keskuudessa.

Lasten filosofian konkreettiset toteutusmuodot ja koulunuudistuksen realiteetit

Tuntijakouudistukseen on tarjottu tärkeitä aiheita: nyt etenkin esteettisiä elämyksiä, taide- ja taitoaineita, draamapedagogiikkaa ja liikuntaa. Näitä on helppo kannattaa, etenkin jos lapset ja nuoret saavat aiempaa suuremman vapauden valita, mitä niistä ottavat ja kuinka paljon. Etnografisten ja elämänhistoriallisten tutkimusten sekä lapsi- ja nuorisohaastatteluiden perusteella nimittäin tiedetään erittäin hyvin, että näissä aineissa piilee myös huomattavia negatiivisten kokemusten vaaroja, jos niihin liittyy pakkoa ja arvostelua.

On samalla perusteltua ja olennaista vahvistaa myös perusasioita: että koulussa keskitytään ajattelemaan ja keskustelemaan. Taito- ja taideaineet sekä toiminnalliset menetelmät ja draama ovat erinomaisia reittejä saada liikkeelle ja työstää kasvuprosesseja tavalla, joka aktivoi niin tunnetta, tahtoa kuin älyäkin. Mitenkään ei silti voi kiertää sitä, että lopulta tulee vastaan puhe, keskustelu, väittely, jonkinlainen sanallinen ajattelu niistä aiheista, joita koskevia virikkeitä on saatu kokea. Se ei tarkoita vartin palautejutustelua. Eikä keskustelun toisaalta tarvitse tai pidä olla terapiaakaan. Olennaista on, että osataan ja uskalletaan mennä elämän peruskysymyksiin ja keskustella niistä pitkäjänteisesti, kuunnellen, ihmetellen, syvennellen.

Miten opettajia valmistetaan siihen? Kuinka vankat keskustelu- ja ajatteluvälmiudet nykyinen luokanopettajien koulutus tarjoaa opettajille esimerkiksi seuraavanlaisissa aiheista, joihin vääjäämättä päädytään: minuus ja yksilöllisyys, identiteetti ja sen kehittyminen, itsen suhde toisiin, oikea toiminta ja hyvä elämä sekä ihmis-, yhteiskunta- ja luontokäsitykset sekä niiden historia ja muuttuminen.

Maailmalla näihin aiheisiin keskittynyt pedagoginen toimintatapa ja oppiaine kulkee (myös opettajankoulutuksessa) juuri lasten filosofoinnin nimellä. Toivottavasti tämä ei jää Suomessa käsittämättä vain siksi, että termi ”filosofia” herättää virheellisiä miellejhtymiä. Lasten filosofoinnin tarjoamat kriittisen ajattelun ja tutkivan keskustelun taidot ovat nekin nimenomaan taitoja, eivät kouluarjen raskauttamista teorioilla tai kirjatiedolla. Lasten filosofia tarjoaa merkittävän keinon pyrkiä peruskoululla kohti parempaa tulevaisuutta.

Hyvät tavoitteet eivät kuitenkaan toteudu, jollei filosofialle ja lasten filosofoinnille osoiteta tuntijaossa selvää paikkaa. On selvää, että kriittisen ajattelun, argumentaation, dialogin ja filosofoinnin annit ovat parhaimmillaan levitessään läpäisevästi moniin oppiaineisiin ja koulutyön muotoihin. On olemassa

riittävästi tutkimusnäyttöä, että filosofisesta ajattelusta hyötyvät kaikki oppiaineet ja koko koulu yhteisö suvaitsevana ja keskustelevana oppimisympäristönä. Jotta hyöty realisoituisi, tarvitaan kuitenkin myös pedagogisen filosofian ytimenä toimiva oma tila ja aika sekä koulussa että opettajankoulutuksessa, vaikka tiiviinäkin johdatuksena filosofointiin lapsilähtöisenä menetelmänä ja yllä mainittuina keskeisinä sisältöinä.

Konkreettisina toteutusmuotoina esimerkiksi seuraavat ovat mahdollisia:

- * Filosofia omana oppiaineenaan neljällä (tai 3-6) vuosiviikkotunnilla. Oppiaineiden heijastuu samalla hyödyllisenä läpäisevänä lähestymistapana kriittisen ajattelun ja tutkivan keskustelun taitoja kehittävästi koko opetussuunnitelmaan ja muihin oppiaineisiin. Tämä on kannanoton ensisijainen ehdotus ja se kirjaimellinen vahva muoto, jota myös allekirjoittajat ovat asettuneet kannattamaan.
- * Filosofian sijoittaminen äidinkielen ja kirjallisuuden yhteyteen, koska niissä molemmissa keskitytään ajattelun, keskustelun, ymmärtämisen, käsitteellistämisen ja itseilmaisun perusvalmiuksiin. Tässä ehdotuksen toisessa vahvassa muodossa toteutuisi lasten filosofian merkittävä kasvatuksellinen ja oppilaantuntemuksellinen panos sekä korostuisi kyky kriittisen ajattelun ja dialogitaitojen kehittämiseen. Myös tästä toteutustavasta on olemassa runsaasti kansainvälisiä esimerkkejä ja tutkimusta.
- * Filosofia ja filosofinen etiikka kaikille yhteisen etiikan opetuksen ja maailmankuvallis-arvokasvatuksellisen opetuksen muotona. Erittäin monien muidenkin tahojen esittämien ehdotusten tapaan tällöin lasten filosofiaa ja etiikkaa opetettaisiin esimerkiksi 4 vuosiviikkotuntia, jotka samalla jossakin harkitussa suhteessa vähentäisivät hieman katsomusopetuksen nykyisiä vuosiviikkotunteja. Tällöin filosofiaa (ja osa etiikan opetuksesta sen puitteissa) opetettaisiin kaikille yhteisenä, mutta varsinainen uskonto- ja katsomusopetus säilyisi eriytettynä kuten tähänkin asti.
- * Lasten filosofisen pedagogiikan lähestymistavan kirjaaminen eri oppiaineisiin niiden oman luonteen mukaisesti. Eri puolilla maailmaa lasten filosofointia on sovellettu kattavasti matemaattisista ja luonnontiedeaineista taito- ja taideaineisiin.
- * Johonkin yllämainittuun toteutustapaan yhdistettynä voi lisäksi ajatella, että filosofian vuosiviikkotunteja kirjattaisiin tuntijakoon ja opetussuunnitelmiin suositeltuna valinnaisena oppiaineena. Tällöin tuntijakoon merkittäisiin 1-5 vuosiviikkotuntia filosofiaa ja sitä varten tehtäisiin opetussuunnitelma, mutta jäisi koulutasolla (tai luokanopettajan) päätettäväksi, kuinka paljon opetusta tarjotaan.

Koulunuudistuksesta käytävää keskustelua hallitsevat aina vakiintuneet intressiryhmät ja koulussa jo olevien oppiaineiden taustavoimat. Etenkin aineenopettajien liitot ja didaktikot kykenevät yhä uudelleen puolustamaan ja vahvistamaan asemia sekä torjumaan vakuuttavimminkin perustellut uudistukset myös luokanopetuksessa ja alakoulussa. Siitä syystä suomalainen nykykoulu muistuttaa oppiaineiltaan ja niiden opetusmääriltä yhä hämmästyttävällä tavalla 1970-luvun tilannetta. Maailma tässä välissä on muuttunut ratkaisevasti. Ei ole uskottavaa, että jo peruskoulun syntyessä keksittiin ikuisesti pätevä oppiainepaketti. Koulunuudistus ei saa jumiutua opettajajärjestöjen asettamiin kahleisiin eikä taantua eturyhmäintressien kamppailuksi.

Aloitteeseen, koko kannattajalistaan ja lasten filosofian taustoihin voi tutustua verkossa:
<http://filoaloite.wordpress.com/>

Ystävällisesti & kunnioittaen,
kaikkien kannanoton esittäjien psta,

Hannu Juuso & Tuukka Tomperi

Yhteystiedot:

Hannu Juuso, KT, lehtori, Oulun normaalikoulu, Oulun yliopisto
hannu.juuso@oulu.fi / 050 569 4130

&

Tuukka Tomperi, tutkija, opettaja, kasvatustieteiden laitos, Tampereen yliopisto
tuukka.tomperi@uta.fi / 040 568 2118